

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sanâ'ası

Centre Craft House of the Women Branch of Ottoman Red Crescent

Yrd. Doç. Dr. Cemal Sezer
Abant İzzet Baysal Üniversitesi - Bolu

Oz: İstanbul'da açılan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'nin açtığı Dâr-üs-sanâ 'a müessesini inceleyerek, bu müessesenin Balkan Savaşları sonunda muhacir durumuna düşen binlerce kadın ve çocuğa iş ve aş karşılanması konusunda başarılı çalışmalar yürüttüğünü tespit etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi, Dâr-üs-sanâ 'a, Muhacir, Sergi

Abstract: This article examines the Craft House opened by the Women Branch of the Ottoman Red Crescent Association and presents the contribution of this organization to provide employment and food for thousands of women and children, who became immigrants after the Balkan Wars.

Keywords: Ottoman State, Ottoman Red Crescent Association Women's Centre, Craft House, Immigrant, Exhibition

Giriş

“Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti” adıyla 14 Nisan 1877 tarihinde kurulan Cemiyet, ilk olarak savaşlarda yaralı ve hasta askerleri tedavi etmek ve bakımlarını sağlamak için faaliyet göstermiştir. Fakat zamanla yapılan yardımlar askeriye ile sınırlı kalmamış, genişleyerek sivilere de yansımıştır.¹ II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezinin kurulması için yapılan çalışmalara basın da yazılarıyla destek sağlamıştır. Buna Yeni İkdâm Gazetesinin 15 Mart 1910 tarihli nüshasında “Hilâl-i Ahmer Encüman-i Nisvânî” yani Hilâl-i Ahmer Kadınlar Heyeti adıyla çıkan yazı örnek olarak verilebilir. Yazıda; bir ülkede ilerlemenin ancak kadınlara kendilerini geliştirme fırsatlarının tanınmasıyla mümkün olabileceği belirtilmektedir. Ayrıca aynı yazıda; “Bir ülkenin geleceği demek olan çocukların, ilk eğitimlerini anne kucağında aldıkları, ancak bu ilk eğitimin kendisi eğitilmiş, kültür düzeyi yüksek annelerce verildiğinde, çocukların daha okula gitmeden sağlam kişilik geliştirebildiklerinden” bahsedilmektedir. Yazının sonunda da kadınların kurulacak olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezine ilgi göstermesi isteniyordu². Cemiyet Nizâmnamesinin 43. maddesinde de Hanımlar Merkezinin kurulabileceği yer almaktaydı³.

¹ Cemiyetin kuruluş ve gelişimi hakkında geniş bilgi için bkz. Mesut Çapa, *Kızılay [Hilâl-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 11-31; Seçil Karal Akgün- Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. I, Beyda Basımevi, Ankara 2000, s. 12-44.

² Akgün- Uluğtekin, *Age*, s. 147.

³ Besim Ömer, *Hanımeñdilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans*, Hazırlayan: İsmail Hacıfettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara 2009, s. 80. Nizâmnamenin 43. maddesi “Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin İnâs Kısmı” başlığı altında bulunmaktadır ve içeriği şöyledir: “Dersaadet'le vilâyet ve livâ ve kazalarda Osmanlı Hanımlarından mürekkeb ve mahalleri zükür merkez şu 'belerine merbut bulunmak ve yalnız iânât cem'i ve levazım ihzârı ile meşgul olmak üzere merkez ve şu 'beler teşkil olunabilir.” Bkz. Çapa, *Age*, s. 202.

Dönemin siyasi temsilcilerinin de destekleriyle “*Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti Merkezi*” 20 Mart 1912 tarihinde kurulmuştur.⁴ Hanımlar Merkez teşkilatı 30 üyeden meydana geliyordu.⁵ Hanımlar Merkezinin Başkanı Mahmut Muhtar Paşa'nın eşi Nimet Hanım, fahri Başkanı ise Padişah V. Mehmet Reşat'ın Başkadınefendisi idi. Bunun yanında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurucu üyelerinin ve bazı devlet adamlarının eşleri de Merkezin üyeleri arasında yer alıyordu.⁶

Dâr-üs-sanâ'a'nın Kurulması ve Yapılan Faaliyetler

Balkan Savaşları sırasında Yunanların, Bulgarların, Sırpaların ve Karadağlıların Müslümanlara karşı uygulamış olduğu baskı ve yıldırma politikasının temel amacı Müslümanları Balkanlardan göçe zorlayarak, buraları Türklerden arındırmak ve nüfus bakımından Hıristiyanları baskın bir duruma getirmektir.⁷ Bu nedenle Müslüman halk Rumeli'den İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Göç eden bu muhacirler arasında himayeye muhtaç kimsesiz dul kadınlar ile genç kızlar ve şehit çocukları da bulunuyordu. Bunlara yardım etmek amacıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi tarafından Genel Merkeze gönderilmiş olan 12 Haziran 1913 tarihli yazıda Dâr-üs-sanâ'anın kurulma gerekçesi şöyle ifade ediliyordu:

*Ahvâl-i hâzıra sebebiyle Rum ilinden Pâyitaht-ı Osmâniyye 'ye iltica eden muhâcirinden bîkes ve bîçâre kalan kadınlara ve şühedâ evlâdlarına sanat öğretmek ve bu vecihle felâketzedelerin mâişetlerini temîn eylemek niyeti ile Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi 29 Mayıs 1329 (11 Haziran 1913) celsesinde Azâ-yı Merkeziyyesinden bir heyet teşkil ve müstakilen idare etmek üzere bir Dâr-üs-sanâ'a tesîsini münâsîp görmüş ve insânîyyet-perverâne zan eylediği bu maksadın Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umûmiyyesince tasvîb kılınacağı ümidinde bulunmuş olduğundan derhal işe başlamak üzere 500 lira talebine ve meblağın Hanımlar Heyeti Merkeziyyesi emrine tahsisine karar verdiğini arz ile takdîm-i ihtirâmât eyleyiz. Efendim.*⁸

17 Haziran 1913 tarihli yazı ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezine olumlu cevap verilmiş ve böylece Dâr-üs-sanâ'anın kurulma işlemlerine başlanmıştır.⁹ Böylece Dâr-üs-sanâ'a, 7 Ağustos 1913 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezine ait Cağaloğlu'daki Mahmudiye Caddesindeki binanın orta katında birkaç odanın tahsis edilmesiyle kurulmuştur.¹⁰ Dâr-üs-sanâ'anın kurulmasındaki temel amaç; “*gelinlik çağına*

⁴ Akgün- Uluğtekin, *Age*, s. 147-149.

⁵ Besim Ömer, *Age*, s. 81.

⁶ Çapa, *Age*, s. 46; Akgün- Uluğtekin, *Age*, s. 151.

⁷ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul 1998, s. 163; H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001, s. 6284.

⁸ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, Ahmed İhsan Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339 (Basım yeri yok), s. 3-4; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmiyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu*, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1335, s. 62; Çapa, *Age*, s. 47.

⁹ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 4; Çapa, *Age*, s. 47; Akgün- Uluğtekin, *Age*, s. 157.

¹⁰ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet* s. 5, 15; Çapa, *Age*, s. 47; Akgün- Uluğtekin, *Age*, s. 158. Yine bu sıralarda Bursa'da bir Dâr-üs-sanâ'a vardı. Balkan Savaşları sırasında Hindistan'ın itibarlı kimselerinden Emir Ali'nin destekleriyle, İngiliz Kızıllaç temsilcilerinden oluşan bir heyet tarafından muhacirlere yardım etmek amacıyla Dâr-üs-sanâ'a açılmıştır. Daha sonra dönmeye karar veren Kızıllaç yetkilileri Dâr-üs-sanâ'anın bütün eşyalarıyla birlikte Hilâl-i Ahmere devredilmesini teklif etmiştir. Bunun üzerine Bursa Valisi'nin destekleriyle burada Hilâl-i Ahmer Kadınlar Merkezi kurulmuş ve Bursa Dâr-üs-sanâ'ası da onların idaresine bırakılmıştır. Bkz. Besim Ömer, *Age*, s. 137; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umûmîsi Tarafından 330 Senesi Meclis-i Umûmiyyesine Takdim Olunan Rapor*, Hilâl Matbaası, Dersaadet 1330, s. 16; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Dördüncü Meclis-i Umûmiyyesi İdâre Komisyonu Raporu*, nr. 66, Hilâl Matbaası, İstanbul 25 Nisan 1330, s. 16.

gelmiş ve kimsesiz kalmış zavallı muhacir genç kızları, biçare ihtiyar kadınları, kimsesiz çocukları korumak, onlara bir vasıta-i maişet temin etmek” idi.^{11 12}

Dâr-üs-sanâ’ a lügatte; “bir sanatın icra olunduğu mahal, fabrika¹²” ve “Sanat Yeri¹³” anlamına gelmektedir. Balkan Savaşları sırasında İstanbul’a gelen fakir muhacir kızlarına meslek öğretmek, onların Hilâl-i Ahmer’e yük olmayacak şekilde varlıklarını sürdürmelerini sağlama hedefi olan¹⁴ ve hiçbir ticari amaç içermeyen Dâr-üs-sanâ’ anın kurulması için istenen 500 lira¹⁵ Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi tarafından tahsis edilmiştir. Müessesesi; Hanımlar Merkezine bağlı olarak faaliyet yürütecek ve ayrı bir bütçesi olacaktır. Müessesenin hesap düzenlemesi de ayda bir kez Merkezi Hanımlar Heyeti tarafından belirlenen dört kişi tarafından denetlenecek ve onaylanacaktı. Böylece müessesenin idaresi için Hanımlar Merkezinden dört kişi belirlendi. Bunlar; Sadiye Halil, Leyla Vahid, Nezihe Veli ve Madde Besim Hanım Efendilerdi.¹⁶ Ayrıca bu hanımların görevleri şöyleydi: Nezihi Veli Hanım hesap işlerini yürütecek, Sadiye Halim ve Macide Besim Hanım müessesenin idare işleri ile müessesede çalışanların eğitim, sağlık ve ahlaklarıyla ilgilenecek, Leyla Vahid Hanım ise yapılacak el sanatlarının her türlü işlerini düzenleyecekti.¹⁷ Ekim 1914 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin fahri Başkanı Velihaht Yusuf İzzeddin Efendi, Hanımlar Merkezini ziyaret etmiş, bu sırada Dâr-üs-sanâ’ ada yapılan çalışmalarını da görmüş ve onlardan bazılarını satın almıştır.¹⁸

Dâr-üs-sanâ’ anın gözetimi altında çalışan kimsesiz muhacir genç kızların, şehit çocukların ve dul kadınların burada barınmaları sağlanmış, yiyecekleri tedarik edilerek ve onlara yevmiye verilerek ihtiyaçlarının giderilmesi için çaba sarf edilmiştir. Karşılığında ise onlar da hünelerini göstererek, ürünler ortaya koymuşlardır. Dâr-üs-sanâ’ adan çıkan nazik ve narin işlemler halk tarafından çok ilgi görmüştür. Bu nedenle müessesenin ürünlerini artırması gerekiyordu ama bunun için de işçiye ihtiyaç vardı. Fakat artan işçi sayısının çalışmasına imkan sağlayacak yer yoktu. Buna Dâr-üs-sanâ’ a yetkilileri dışarıya iş vererek bir çözüm bulmaya çalıştı. Böylece hem müessesenin gelirleri artacak hem de Birinci Dünya Savaşı başlarında sayıları artan kimsesiz kadınların geçimlerini sürdürmeleri için onlara fırsat verilmiş olacaktır. Bu şekilde kısa bir süre sonra Dâr-üs-sanâ’ anın faaliyet sahası genişledi. Öyle ki müessesesi vasıtasıyla geçimlerini sürdürenlerin sayısı 1500’ lere vardı.¹⁹ 1914 yılında

¹¹Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ’ ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet, s. 4.

¹² Ş. Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Cilt: 1-2, İkdâm Matbaası, İstanbul 1317, s. 833. (Bu bilgi Lügatin tıpkıbasımını yapan Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 1995’ten alınmıştır.)

¹³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 15. Baskı, Ankara 1998, s. 168.

¹⁴ *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umûmîsi Tarafından 330 Senesi Meclis-i Umûmîyyesine Takdim Olunan Rapor*, s. 15; Akgün- Uluğtekin, *Age*, s. 157-158.

¹⁵ Dâr-üs-sanâ’ a kısa sürede gelişme göstererek verilen 500 liradan 295 lirasını harcamış, buna karşılık gelir olarak elde edilen 400 lirayı Hilâl-i Ahmer merkezinin hesabına emaneten yatırmıştır. Bkz. *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Dördüncü Meclis-i Umûmîyyesi İdare Komisyonu Raporu*, s. 15.

¹⁶ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ’ ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 5; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umûmîsi Tarafından 330 Senesi Meclis-i Umûmîyyesine Takdim Olunan Rapor*, s. 15-16; Çapa, *Age*, s. 47; Akgün- Uluğtekin, *Age*, s. 157.

¹⁷ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ’ ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 56; Çapa, *Age*, s. 47; Akgün- Uluğtekin, *Age*, s. 157.

¹⁸ Ekim 1914 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin fahri Başkanı Velihaht Yusuf İzzeddin Efendi, Hanımlar Merkezini ziyaret etmiş, bu sırada Dâr-üs-sanâ’ ada yapılan çalışmalarını da görmüş ve onlardan bazılarını satın almıştır.

¹⁹ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ’ ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 1718.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sanâ'ası

müessesenin iş yapmaları için dışarıya verdiği işlerde çalışanların 400'ü asker ailelerinden oluşuyordu.²⁰

Dâr-üs-sanâ'a Türk el işlemlerini yeniden ihyâ etmek için elinden geleni yaptı. Zorluklara rağmen ne kadar eski çevre, dokuma, havlu varsa topladı, sonra bu eski modelleri dikkatle kopyaladı. Kopyalanan modeller içerisinde sadece nakışlar ve dokumalar bulunmuyordu, Türk çinileri, vazoları, oymaları, tezhîpleri de yer alıyordu. Bunların kopya edilmesi Ulviye Hanım'ın yeteneğiyle oluyordu. Yalnız model bulmak ve onları kopyalamak yetmiyordu. Ayrıca modelleri çağa uydurmak gerekiyordu. Artık 20. yüzyıla girilmişti ve Türk kadınlarının zevki incelmışti. Eski zaman modası olan çevreler, yemeniler ilgi görmüyordu. Bu nedenle Vahide Hanım'ın da katkılarıyla modeller çağa uygun bir hale getirildi, Leyla Hanım Efendi'nin destekleriyle de modeller işlendi. Bu işlemler ile bluzlar, mantolar, ince mendiller ve maşlahlar yapıldı. Özellikle eski Türk nakışlarını ihtiva eden bluzların ünü Osmanlı Devleti'ni aştı. Öyle ki İstanbul'da değil, yurtdışında da moda oldu. Böylece milli nakışın kaba olduğu ve asrın ihtiyacını karşılamadığı yönünde eleştirileri olanlara bu şekilde cevap verilmiş oldu.²¹ Beyoğlu'ndaki yabancı kadınların bluz, el çantası, mendil gibi ürünleri yapmaları için müesseseye sipariş vermeleri, Dâr-üs-sanâ'ada kaliteli ve modern çalışmaların yapıldığının bir göstergesiydi.²²

Dâr-üs-sanâ'a, Birinci Dünya Savaşı sırasında çalışmalarını askerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak gerçekleştirmiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti²³, savaş nedeniyle zor durumda olan kimsesiz çocukların ve şehit dul kadınların ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla ücreti mukabilinde müesseseye bir takım siparişler vermiştir. Müessese, Müdafaa-i Milliye Cemiyetine parayla iş yaptığı gibi bazen de hediye yoluyla eşyalar tedarik etmiştir. Mesela askerinin kış mevsiminde kullanacağı 1.700 pamuklu hırka ve pek çok çamaşır dikmiş, eldiven ve **çorap örmüştür.**²⁴ **Dâr-üs-sanâ'a sadece Müdafaa-i Milliye Cemiyetine savaşın başlarında 24.529 hırka dikerek yardımını göstermiştir.** Yine, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Birinci Kolordu Komutanlığından talep edilen 100.000 kat çamaşır da Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi tarafından imal edilerek askeriye verilmiştir.²⁵

Dâr-üs-sanâ'a askerlerin yanı sıra halka da hizmet veriyordu. Doktor Ömer Besim Paşa'nın desteğiyle müesseseye sağlanan 1.000 liralık kaynak ile 400 kundak yapılmış ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır.²⁶ Dâr-üs-sanâ'anın faaliyetleri Milli Mücadele yıllarında da

²⁰ *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu*, s. 61.

²¹ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 1820; Çapa, Age, s. 50.

²² *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 810.

²³ Bu Cemiyet 1 Şubat 1913 tarihinde kurulmuştur. Cemiyet, bünyesinde heyetler oluşturarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu heyetler şunlardan oluşuyordu: Halktan yardım toplamak için İâne Heyeti, halka yönelik propaganda yapmak üzere Tenvîr-i Efkâr Heyeti, orduya sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde Hastaneler Heyeti. Ayrıca Balkan ve Birinci Dünya savaşlarında askere gönüllü alımlar için bir heyet meydana getirmişlerdir. Bkz. Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 305-306.

²⁴ *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu*, s. 60; *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 22; Çapa, Age, s. 48; Akgün-Uluğtekin, Age, s. 159.

²⁵ *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu*, s. 60; Çapa, Age, s. 48; Akgün-Uluğtekin, Age, s. 159.

²⁶ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 22.

sürmüştür. Kadınlara el işleriyle ilgili siparişler vererek onların geçimlerini sağlamıştır. İzmir'in Yunan işgaline uğramasından sonra İstanbul'a göç edenlere giyecek yardımında bulunmuştur. Ayrıca el işlemlerinde yeteneği olan kimselere işler vererek, onların para kazanmalarına imkan tanımıştır.²⁷ Trakya'nın Türk tarafına verilmesi için İstanbul'a gelen Refet Paşa, Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin fahri başkanı Doktor Besim Ömer Paşa ile birlikte 30 Ekim 1922 tarihinde Dâr-üs-sanâ'ayı ziyaret etmiştir.²⁸

Birinci Dünya Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetleri artmıştır. Cemiyetin idari işleri çoğaldığından işlerin düzenli yürümesi için bazı idari kısımların yeri değişmek zorunda kalmıştır. Mesela Muhasebe Kısmı orta kattan büyük salona geçmiştir. Merkezin orta katında birkaç odadan oluşan Dâr-üs-sanâ'aya, burası küçük geldiğinden 1917 yılında Nafiz Paşa Konağı'na taşınmıştır. Bunun yanında müessese çalışanlarının birçoğunun kalacağı bir yeri yoktu. Bu nedenle Beyazıt ve Sultan Ahmet çevresinde evler kiralanmıştır. Buralara çoğunluğunu muhacir işçilerin oluşturduğu kişiler yerleştirilmiştir. Ayrıca işçilere düzenli olarak her gün öğle yemeklerinde çorba, fasulye, bezelye, pilav gibi yemekler verilmiştir.²⁹

Dâr-üs-sanâ'a zamanla büyümüş ve büyümeye bağlı olarak çalışan işçi sayısı da artmıştır. Yıllara göre müessesede çalışan işçi sayısı şöyleydi: 1913'te 15, 1914'te 75, 1915'te 117, 1916'da 125'e ulaşmıştır. "*Hilâl-i Ahmer Hanımlar Dâr-üs-sanâ'a*" ismi her yerde duyulmaya başlamıştır.³⁰

19 Nisan 1914 tarihli İkdâm Gazetesi ilk defa bu müesseseden övgüyle bahsetmiştir. Buradaki habere göre müessesede 90 şehit ve muhâcirin çocuğu ile dul kadın çalışıyordu. Bunlara her gün öğle yemekleri verildiği gibi 5 kuruş da yevmiye tahsis ediliyordu. Karınları doyurulan ve ihtiyaçları sağlanan kızlar aynı zamanda korunuyordu. Gazete; "*Eğer müessese bunlara sahip çıkmazsa sonları ne olur? Zamanlarını nasıl geçirirler? Ekmeklerini nasıl kazanırlar? En büyük felaketler geçinememekten, iş bulamamaktan çıkmıyor mu?*" sorularını yöneltmektedir.³¹ Gazeteye göre müessesenin en önemli ihtiyacı paraydı. Satıştan elde edilen miktar müessesenin masraflarını karşılamıyordu. Gazete müessesenin gelir-gider tutarlarını bildirerek, mali durumunu ortaya koyuyordu. Mesela şubat ayında gelir 10.000 kuruş iken gider 11.300 kuruştü. Müessesenin kirası 6,5 kuruş, gaz ve diğer masraflar 20 lirayı buluyordu. Müessese kendini büyütme kararı vermiş, fakat imkanlar sınırlı idi. Hatta bu sıralarda müessesede barınmak için başvuran her kıza Nezihe Hanım'ın olumsuz cevap vermek zorunda kalması, kızların üzülmeye, ağlamasına neden oluyordu.³² Bu nedenle gazete Dâr-üs-sanâ'aya mutlaka yardım yapılması gerektiğini ifade ediyor ve şöyle bir çözüm getiriyordu:

İlk önce hatırımıza gelen, müesseseyi kiradan kurtarmaktır... Mahlûl olan hanelerden her nokta-i nazardan elverişli bir müesseseye terk etmelidir. Sonra gaz, su, elektrik kumpanyaları gibi şu memlekette tesis eden büyük kumpanyalar hasenâtil-iştirâk yetimhaneye bir hizmet-i mebrûre ifâ eylemelidirler. Sonra bazı esnafta bu müesseseye yardım edebilirler. Avrupa 'da bu gibi müesseselere aynâda muâvenet edildiğini gördük. Sebzevâççi sebze verir, bakkal pirinç, ya şeker veyâhüd yağ verir, kömürçü mahrûkat

²⁷ Seçil Karal Akgün- Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. II, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s. 167.

²⁸ Çapa, Age, s. 51.

²⁹ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 14-15.

³⁰ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 16-17; Çapa, Age, s. 47.

³¹ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 6, 10; Çapa, Age, s. 47; Akgün- Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer*, C. I, s. 159.

³² *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 12.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sanâ'ası

verir... Mademki bu çocuklara her gün meccânen öğle yemeği veriliyor, mekûlât ve aghiye iâneleri biltâbi makbûle geçer. Hâl ve vakti ve iş gücü müsâid olan esnafımız bu cihet-i nazar dikkatten uzak tutmazlarsa şühedâ ve muhâcirîn eytâmını sefaletten kurtarmak, onların istikbâllerini vakayi etmek hususunda büyük bir muâvenet etmiş olurlar.³³

Müesseseye barındırmış olduğu kimseleri çalıştırıp, onlara yiyecek temin etmek ve maaş vermekle yetinmiyordu. Eğitimleriyle de yakından ilgileniyordu. Henüz büyük şehir ve cemiyet hayatını bilmeyen kızlara ciddi bir eğitim sağlıyor ve onlara okuma-yazma öğretiyordu. Eğitim-öğretim hizmetlerinden yaşlı kadınlara da faydalanıyordu. Okuma-yazma derslerini Cemil Refet Bey veriyordu. İlk başlarda müessesede çalışan 110 işçiden sadece 14'ü derslere katılıyordu. Fakat kısa bir zaman içerisinde bu sayı artmış ve neredeyse bütün kız ve kadınlar derslere iştirak etmeye başlamışlardı. Öyle ki ihtiyar kadınlar bile okuma- yazmayı öğrenmişlerdi. Dâr-üs-sanâ'ada çalışan işçilerin sağlık durumları sürekli kontrol altında tutuluyordu. Özellikle nakışla uğraşan genç kızların göğüs, akciğer, göz gibi bazı organları zarar görebilirdi. Bu nedenle işçiler, doktorlar tarafından kontrol ediliyor, içlerinde tedaviye muhtaç olanlar varsa çalıştırılmıyordu. Ayrıca hasta olan işçiler hastalıkları süresince tam yevmiye alıyor ve işçilerin evlerine doktorlar gönderilerek tedavileri sağlanıyordu. Bunların yanında işçiler gerek görülürse bir nevi hava değişimi diyebileceğimiz dinlenmeleri için Tophane'deki Firuz Ağa mevkiinde bulunan Himâye-i Etfâl Cemiyeti'ne gönderiliyordu.³⁴ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'anın çalışanlarına hizmetleri bununla sınırlı değildi. Savaşın en çetin dönemlerinde bile işçilerinin yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarını gidermiştir. Hatta bu zamanda evlenme çağına gelmiş genç kızların ev eşyalarını dahi almaya çalışmıştır. Fatih'te evleri yanan işçilere sahip çıkmış, onları barınmaları için bazı hanelere ya da okullara yerleştirmiş ve para yardımında bulunmuştur. Müesseseye, çalışanlarının bayram günlerinde yevmiyelerini iki katına çıkarmış, her yıl çamaşır, kundura ya da buna benzer eşyaları hediye olarak vermiştir.³⁵

Müesseseye gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yardımlar yapılıyordu. Mısır Müslümanlarından özellikle Prens Ömer Tosun Paşa'nın eşi Prens Behice Hanım'ın yardımları unutulmayacak derecededir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkeziyle aynı görevi üstlenen Bikes Asker Ailelerine Yardımcı Cemiyeti'nin ve Halep Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Dâr-üs-sanâ'anın Başkanı Güzide Mehmet Hanım Efendi'nin de yardımları olmuştur. Yine Dâr-üs-sanâ'aya yardım amaçlı yabancı ülkelerde müsamereler düzenlenmiş, sergiler açılmıştır. Bunlar içerisinde Berlin'de yapılan müsamerelere dikkat çekicidir. Aynı zamanda yurt içinde de yardım amaçlı yapılan sergiler oluyordu.³⁶ Buna Birinci Dünya Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Galatasaray Lisesi'nde yani Mekteb-i Sultani'de gerçekleştirmiş olduğu sergi örnek olarak verilebilir.

1916 yılında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezinin yaptığı toplantıda Cemiyet ürünlerinin teşhir edileceği bir serginin açılması kararı alınmıştır. Bu sergiyi açma fikri Cemiyetin Merkez üyesi Yusuf Razi Bey'in teklifi ve Doktor Besim Ömer Paşa'nın desteği ile olmuştur.³⁷ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti uluslararası düzeyde bir serginin açılması kararını aldıktan

³³ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 12-13.

³⁴ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 24; Çapa, Age, s. 50 dipnot 141.

³⁵ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 24-25.

³⁶ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 27-28.

³⁷ *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu*, s. 46-47.

sonra bununla ilgili hazırlıklara girişmiştir. Bu amaçla ilk önce serginin tertip ve tanzim edilmesi için Cemiyetin Merkez üyeleri ile dışarıdan gelen bazı kimselerden oluşan bir heyet meydana getirilmiştir.³⁸ Bu heyetin başında İsmail adında biri bulunuyordu.³⁹ Serginin mali işlerine ise fahri veznedar Kemal Ömer Bey bakıyordu.⁴⁰

Sergi masrafları Cemiyetin hesabından karşılanmıştır ve gerekli miktarlar hemen gönderilmiştir. Mesela 23 Aralık 1916'da 100⁴¹, 11 Ocak 1917'de 200⁴², 16 Ocak'ta 200⁴³, 21 Ocak'ta 200⁴⁴, 26 Ocak'ta 180 Lira⁴⁵ Cemiyet hesabından verilmiştir. Sergi heyeti, serginin açılışında yer alacak Cemiyet Merkez üyelerinin davetiyelerini hazırlamıştır. Heyet, Merkez üyeleri dışında Cemiyete yardımda bulunup, sergiye iştirak edecek olan listenin de hazırlanıp kendilerine bildirilmesi hususunda 4 Ocak 1917 tarihinde Merkeze yazı göndermiştir.⁴⁶ Sergi Heyeti, serginin düzenlenmesi sırasında yardımları görüldüğü için açılıştan birkaç gün evvel Cemiyet Genel Merkez üyesi ve Cemiyetin Viyana'daki temsilcisi Doktor Hikmet Bey'i İstanbul'a davet edip, yapılan çalışmalarını denetlemesi ve eksiklikler varsa ifade etmesini 9 Ocak 1917 tarihli yazıyla bildirmiştir.⁴⁷ Sergide gelir elde edilmesi amacıyla ürünlerin müzayede yoluyla satılması düşünülmüştür. Müzayede de ürünlerin satımını gerçekleştirecek olan kişinin Hamid Bey olmasını hem sergi heyeti hem de Doktor Besim Ömer Paşa istemiştir.⁴⁸

Sergi, 1917 yılının Şubat ayı başında Mekteb-i Sultanide açılmış ve ürünlerin teşhiri 30 odada gerçekleşmiştir.⁴⁹ Dâr-üs-sanâ'anın yapmış olduğu çalışmalar sergide yer almış⁵⁰ ve yabancıların dikkatini çekmiştir.⁵¹ Bu nedenle müessesenin ürünleri Viyana ve Berlin'de sergilenmeye değer bulunmuştur.⁵² Sergide Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan Kızılhaç ürünlerinin teşhir edildiği odalar da yer alıyordu.⁵³

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin yaptığı faaliyetleri anlatan filmlerin sergi boyunca okulun konferans salonunda gösterileceğinin gazetelerde ilan edilmesi, sergiye olan ilgiyi arttırmıştır.⁵⁴ Sergiyi ziyaret edenler arasında Padişah V. Mehmet Reşad'ın da bulunmuş olması serginin önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra sergiye Sıhhiye Askeri, Sıhhiye Bahriye, Sıhhiye Müdüriyeti, Şehremâneti, Evkaf Nezâreti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Bîkes Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi

³⁸ *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu*, s. 47.

³⁹ KA (Kızılay Arşivi), 555/35, 11 Ocak 1917 (29 Kanûn-ı Evvel 1332); KA, 555/32, 1 Ocak 1917 (19 Kanûn-ı Evvel 1332).

⁴⁰ KA, 555/38, 21 Ocak 1917 (8 Kanûn-ı Sâni 1332); KA, 555/36, 16 Ocak 1917 (3 Kanûn-ı Sâni 1332).

⁴¹ KA, 555/29, 23 Aralık 1916 (10 Kanûn-ı Evvel 1332).

⁴² KA, 555/35, 11 Ocak 1917 (29 Kanûn-ı Evvel 1332).

⁴³ KA, 555/36, 16 Ocak 1917 (3 Kanûn-ı Sâni 1332).

⁴⁴ KA, 555/38, 21 Ocak 1917 (8 Kanûn-ı Sâni 1332).

⁴⁵ KA, 555/42, 26 Ocak 1917 (13 Kanûn-ı Sâni 1332).

⁴⁶ KA, 555/33, 4 Ocak 1917 (22 Kanûn-ı Evvel 1332). Ayrıca gönderilen bir başka yazı için bkz. KA, 555/32, 1 Ocak 1917 (19 Kanûn-ı Evvel 1332).

⁴⁷ KA, 555/34, 9 Ocak 1917 (27 Kanûn-ı Evvel 1332).

⁴⁸ KA, 555/47, 5 Şubat 1917 (23 Kanûn-ı Sâni 1332).

⁴⁹ KA, 555/34, 9 Ocak 1917 (27 Kanûn-ı Evvel 1332); *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu*, s. 47-48.

⁵⁰ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 28; Akgün-Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer*, C. I, s. 160.

⁵¹ *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 28.

⁵² *Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet*, s. 30.

⁵³ Akgün-Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer*, C. I, s. 160.

⁵⁴ Akgün-Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer*, C. I, s. 161.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sanâ'ası

Dâr-üs-sanâ'ası, Dâr'ül-aceze, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan Kızılhaç temsilcileri iştirak etmiştir.⁵⁵ Sergiyi ziyaret edenler için Türkçe, Almanca, Fransızca yazılmış ve resimlerle süslenmiş rehber niteliğinde bir kitapçık hazırlanmıştır.⁵⁶

Tanın Gazetesi'nin 14 Şubat 1917 tarihli 2837 numaralı nüshasında; serginin Dâr-üs-sanâ'a kısmına ait ürünlerin yer aldığı odayla ilgili bilgiler verilmektedir. Gazeteye göre burada sergilenen başörtüler, perdeler, el giysileri, mendiller vb. eşyalar kızların ve kadınların elinden geçerek, solmaya yüz tutmuş Türk sanatına yeni bir heyecan ve ruh ile çağa uygun hale getirilmiştir.⁵⁷ Ayrıca gazete Dâr-üs-sanâ'a ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ 'aya her gün devam ederek orada sabahtan akşama kadar çalışan 150 işçi var. Fakat işçiler bunlardan ibâret değildir. Bilakis hanelerde çalışan ve her hafta gelip bu müesseseden yeni işler alan 300 kadar asker ailesi var ki bu sayede Dâr-üs-sanâ 'a 1500 kadar muhtaç kadın ve çocuk için hayat ve mâişet temin ediyor... Dâr-üs-sanâ 'ada çalışan işçilerin öğle yemeklerini müessese verir ve sonra içlerinde hasta düşenler varsa bunları da tedavi ettirir. Görülüyor ki münhasıran Hanımlar tarafından idare edilen bu güzel Müessese-i Milliye üç senelik bir zaman zarfında pek süratle inkişâf etmiş ve pek güzel eserler vücuda getirmiştir. 1500 kadar hayat için medâr-ı mâişet olmak ve bu suretle Hilâl-i Ahmere yardım etmek elbet büyük bir iştir. Fakat fikrimce (Gazete Yazarı) müessesenin en büyük hizmeti bizim milli nakışlarımıza zamanın zevklerine ve ihtiyaçlarına muvaffak yeni vazî hayat bir şekil inkişâf vermesindedir. Bu eseri idare eden Hanım Efendilerin yüksek bir terbiyeye mâlik buldukları âşikâr olmakla beraber çalışanların ne gibi mahrumiyetler içinde yetişmiş olduklarını düşündükçe kadınlarımızın taşıdıkları istidâdlardan dolayı hayret ve takdir hissetmemek kabil olamaz. Ben (Gazete Yazarı) bu takdîrkârlardan biriyim ve kendi hesabıma biraz mahcubum; çünkü memlekette ilk defa olarak müspet bir Hareket-i Milliye'nin serî ve inkişâf içinde bu kadar güzel bir eser meydana getirdiğini gördümse bunun müessiri kadın olduğunu itiraf mecburiyetindeyim.⁵⁸

Mekteb-i Sultani'deki sergi üç ay yani 1917 Nisan sonuna kadar sürmüştür.⁵⁹ Bu zaman zarfında serginin 200.000 ziyaretçisi olmuştur. Bunların içerisinde, öğretmenleriyle birlikte gelen ve sayıları 1.000'i bulan öğrenciler de bulunuyordu.⁶⁰ Yine, Kız Sanâyi Mektebinin öğretmen kadrosu da sergiyi ziyaret edenler arasında yer alıyordu.⁶¹ Aynı zamanda sergi yerli ve yabancı basın tarafından ilgiyle takip edilmiştir.⁶²

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları sonucu kaybettiği toprakların yeni sahipleri tarafından uygulanan politikalar, buralarda huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşanmayacağını Müslümanlara göstermiştir. Bu nedenle Müslümanların birçoğu yüzyıllar boyunca yaşadıkları yerleri terk ederek, çoğunlukla İstanbul'a göç etmiştir. Yetim genç kızlar, dul kadınlar ve babaları şehit düşmüş çocukların da içerisinde bulunduğu muhacirler, güç şartlar içerisinde

⁵⁵ Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu, s. 47; Çapa, Age, s. 48 dipnot 130; Akgün- Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer*, C. I, s. 160.

⁵⁶ Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu, s. 48.

⁵⁷ Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet, s. 29.

⁵⁸ Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet, s. 32.

⁵⁹ Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet, s. 32.

⁶⁰ Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu, s. 48.

⁶¹ KA, 555/48, 24 Şubat 1917 (11 Şubat 1332).

⁶² Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu, s. 48.

başkente geldikleri gibi, burada onları zor bir hayat bekliyordu. İstanbul'da muhtaç bir halde olan bu muhacirlere yardım edilmesi gerekiyordu. Çünkü erkekler bir şekilde geçimlerini sürdürebilirdi. Fakat genç kız ve kadınların yardım almadan ayakta kalmaları çok zordu. İşte Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Hanımlar kısmı gelişmelere kayıtsız kalmamış, onlara yardım etmek amacıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'asını açmıştır.

Dâr-üs-sanâ'a, Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin bünyesinde yer alan önemli bir müessese idi. Bu müessese muhacirlerin yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bunun yanı sıra muhacirleri işçi statüsüne sokarak el işlemleri ve nakışla ilgili çalışmalar yaptırmıştır. Karşılığında ise günlük dediğimiz yevmiye şeklinde maaşlarını ödemiş ve onların haklarını her zaman gözetmiştir. İşçilere bayramlarda ikramiye olarak ayrıca para ya da çeşitli hediyeler de vermiştir. Bunlardan başka işçilerin tedavi edilmelerine imkan tanımış; sağlık kartesi tedarik ederek, onunla sağlık işlerini görmelerini sağlamıştır. İşçiler, sağlık sorunları nedeniyle gelmedikleri günlerde de tam yevmiye almışlardır.

Müessese zamanla gelişme göstererek işçi sayısı yüzü aşmasına rağmen talepleri karşılamayınca dışarıya işler vermek zorunda kalmıştır. Böylece müessese vasıtasıyla geçimlerini sürdürenlerin sayısı binleri geçmiştir. Müessesede kalan kız ve kadınlara Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi üyeleri tarafından el işlemleri ve nakış ile ilgili eğitim verilerek bir meslek sahibi olmaları sağlanmış, böylece onlara savaş şartlarında geçimlerini sürdürme fırsatı verilmiştir. Bunun yanı sıra okuma-yazma ile yetiştirme çağındaki genç kızlara âdâb-ı muâşeret kuralları da öğretilmiştir. Dolayısıyla müessese hem üretim yapan bir fabrika hem de bir eğitim yuvası olmuştur. Ayrıca müessese, eski el işlemlerini çağa uygun hale getirerek yeni bir model ortaya koymuştur. Hatta dışarıda sergilenen bu modeller, yabancıların ilgisini çekmiştir. Bu şekilde Türk kadınının inceliği ve zarafeti sunulmuştur. Yine Dâr-üs-sanâ'a, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde askeriye olan desteğini sayıları on binleri geçen eldiven, çorap gibi giyecekleri sağlayarak göstermiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları, Faaliyet Raporları ve Kitaplar

KA (Kızılay Arşivi), 555/29, 23 Aralık 1916 (10 Kanûn-ı Evvel 1332).

KA, 555/32, 1 Ocak 1917 (19 Kanûn-ı Evvel 1332).

KA, 555/33, 4 Ocak 1917 (22 Kanûn-ı Evvel 1332).

KA, 555/34, 9 Ocak 1917 (27 Kanûn-ı Evvel 1332).

KA, 555/35, 11 Ocak 1917 (29 Kanûn-ı Evvel 1332).

KA, 555/36, 16 Ocak 1917 (3 Kanûn-ı Sâni 1332).

KA, 555/38, 21 Ocak 1917 (8 Kanûn-ı Sâni 1332).

KA, 555/42, 26 Ocak 1917 (13 Kanûn-ı Sâni 1332).

KA, 555/47, 5 Şubat 1917 (23 Kanûn-ı Sâni 1332).

KA, 555/48, 24 Şubat 1917 (11 Şubat 1332).

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.

AKGÜN, Seçil Karal - Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. I, Beyda Basımevi, Ankara 2000.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sanâ'ası

, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. II, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2001.

Besim Ömer, *Hanımfendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans*, Hazırlayan: İsmail Hacıfettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2009.

ÇAPA Mesut, *Kızılay [Hilâl-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 15. Baskı, Ankara 1998.

McCARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul 1998.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335: 1919 Senesinde Münâkid Hilâl-i Ahmer Meclis-i Umûmîyyesi Heyet-i Muhteremesine Takdim Edilen 1330-1334 Senelerine Aid Merkezi Umûmî Raporu, Matbaa-î Orhaniye, İstanbul 1335.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Dördüncü Meclis-i Umûmîyyesi İdâre Komisyonu Raporu, nr. 66, Hilâl Matbaası, İstanbul 25 Nisan 1330.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umûmîsi Tarafından 330 Senesi Meclis-i Umûmîyyesine Takdim Olunan Rapor, Hilâl Matbaası, Dersaadet 1330.

ÖZBEK Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Ş. Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, C. 1-2, İkdâm Matbaası, İstanbul 1317. (Bu Lûgatin tıpkıbasımını yapan Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 1995'ten faydalanılmıştır.)

Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-sanâ'ası Eytâm ve Erâmil-i Şühedâya Muâvenet, Ahmed İhsan Şürekkası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, (Basım yeri yok) 1339.

Resimler⁶³

Resim I: Dâr-üs-sanâ’ada kız ve kadınlar çalışıyor. (Doktor Besim Ömer Koleksiyonu, Kızılay Arşivi)

Resim II: Dâr-üs-sanâ ada muhacir kız ve kadınlarına öğle yemeği veriliyor. (Kızılay Arşivi, ayrıca bkz. Akgün- Uluğdemir, *Hilâl-i Ahmer*, C. I, s. 159.)

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sanâ'ası

Resim III: 1917 yılında Mekteb-i Sultânî de düzenlenen Uluslararası Hilal-ı Ahmer sergisinde Dâr-üs-sanâ'ada yapılan el işleri teşhir ediliyor. (Kızılay Arşivi, ayrıca bkz. Akgün- Uluğdemir, *Hilâl-i Ahmer*, C. I, s. 160.)